

BERNARD KONCA

Organizacja ochrony lasu w Polsce*

Organizacja ochrony lasu w leśnictwie polskim nie była omawiana w taki sposób, jak to przedstawił autor artykułu pt. "Organizacyjny i terytorialny kształt systemu ochrony lasu w Polsce" (H. Żakowski). Do tego artykułu pragnę wniesć kilka uzupełnień i sprostowań, zachowując tok rozumowania autora.

Zasada motywacyjnego wynagradzania — nie jest to taka oczywista prawda. Wiele wysiłku i licznych interwencji wymagało uzyskanie wynagrodzeń dorównujących średniej płacy "macierzystego OZLP" (tym pojęciem określam OZLP, na terenie którego znajdowała się siedziba ZOL). Podobnie jest i dzisiaj, wystarczy spojrzeć w porozumienie płacowe o pracownikach nie zaliczonych do służby terenowej z 28 lipca 1992 r. Pracownicy ZOL nie są w ogóle wymienieni, preferencje mają informatycy i urzędzeniowcy.

Zasada równomiernego zasięgu terytorialnego — nie w pełni była realizowana i to z uzasadnionych przyczyn. W grę wchodziły czynniki utrudniające pracę jak góry, rozdrobnienie kompleksów leśnych, gradacje i zamykanie działaności "placówki ochrony lasu" w granicach OZLP, itp. Największy areal leśny miał pod opieką ZOL w Krzyżu Wielkopolskim, położony w zachodniej części obecnego województwa pilskiego, działający na około 1/3 lasów Polski, pominięty zupełnie przez autora. A był to ZOL przeniesiony z Poznania na przełomie lat pięćdziesiątych i sześćdziesiątych i w Krzyżu funkcjonował do 1982 roku.

Dokumenty tego ZOL zostały przeniesione do Szczecinka i zatrudniono nowych pracowników. Po 1985 roku jego terytorium podzielono między dwa zespoły. Jeden pozostał w Szczecinku, drugi znalazł siedzibę w Czerwonaku koło Poznania i otrzymał dodatkowo OZLP w Toruniu.

Autor przez cały tok rozumowania próbuje przyjąć za pewnik tezę o 4 ZOL i 16 okręgach. Funkcję piątego, a właściwie pierwszego ZOL, pełnił Zakład Ochrony Lasu IBL dla OZLP

*Uzupełnienia i uwagi do artykułu Henryka Żakowskiego pt. "Organizacyjny i terytorialny kształt systemu ochrony lasu w Polsce". Sylwan Nr 2/1992 r.

w Siedlcach (warszawski) i Łodzi do roku 1976/1977. Wcześniej, do 1954 roku Zakład Ochrony Lasu IBL (przed II wojną światową z siedzibą w Warszawie, po wojnie w Krakowie, i od 1947 ponownie w Warszawie) pełnił „funkcje usługowe” dla lasów państwowych jako ZOL (placówka ochrony lasu) dla całego kraju (7). Tutaj przypomnienie — IBL został powołany do istnienia przez Lasy Państwowe w latach trzydziestych naszego wieku na bazie istniejących Zakładów Doświadczalnych LP (2). ZOL Opole miał pod opieką lasy trzech OZLP: Katowice, Opole i Wrocław. Pozostałe trzy ZOL miały po 4 OZLP. W tym czasie, przed reorganizacją administracji państwowej w 1975 roku było 17 województw i tyleż samo OZLP (nie zawsze z siedzibami w miastach wojewódzkich np. przemyski, siedlecki, szczecinecki i toruński).

Przykładem tej dwutorowości ochrony jest Instrukcja Ochrony Lasu z 1954 (3), gdzie w początkowej części na str. 11, pkt 3 „Zasady opracowywania prognozy występowania szkodliwych owadów leśnych” pisze się tylko o IBL-u, natomiast na stronie 19 w punkcie i „Kontroli występowania grzybów szkodliwych” jest mowa o „placówkach ochrony lasu”. Ta ostatnia nazwa jest używana przemiennie z obowiązującą nazwą „zespół ochrony lasu” w kolejnych instrukcjach ochrony lasu i obowiązujących drukach, np. IOL 1960 (4) — str. 61, § 100, IOL z 1972 (5) — str. 89 § 197), co pośrednio dowodzi o istnieniu piątego ZOL w IBL. Dopiero w ostatniej instrukcji ochrony lasu (6) całkowicie zrezygnowano z tego określenia determinując pojęcia ZOL czy IBL.

Zasada centralnego usytuowania ZOL-i i zasada umiejscowienia jednostki ZOL przy głównych szlakach komunikacyjnych — podane przykłady są nie w pełni dostosowane. ZOL Krzyż, to jednostka z Poznania, która po latach wróciła do korzeni, w innym układzie i kształcie podopiecznego terytorium. ZOL Gdańsk zawsze był na peryferiach swojego areалу działania. Utworzony w latach 1976/1977 ZOL w celu przejęcia całości funkcji ochronnych od IBL, dla dużych OZLP; Łódź (z Radomiem) i Warszawa, znalazł siedzibę na zachodniej granicy swojego terytorium w Stanisławce koło Wielunia, by obecnie znaleźć się w Radomiu. Podobnie jest z ZOL w Szczecinku. Idealnie był zlokalizowany ZOL w Krzyżu, na granicy czterech OZLP i na skrzyżowaniu siedmiu szlaków kolejowych.

Miejscowość Czerwonak jest osiedlem satelitą i przedmieściem Poznania. Ma połączenie autobusowe (MPK, PKS i KKS) i kolejowe (boczna trasa) z Poznaniem, ale jest to około 15 km przejazdu przez duże miasto. RDLP w Poznaniu jest położone w odległości 6–10 minut marszu od głównego dworca PKP i kolejne parę minut drogi do dworca PKS.

Geneza i rodowód zespołów ochrony lasu. W 1954 roku zagrożenia lasu z powodu zanieczyszczeń powietrza, były drastycznie cenzurowane, ujawniały się w nielicznych wykładach i referatach (i informacje ustne) i nie wzbudzały takich emocji jak dzisiaj, przykładem są cytowane IOL z lat 1954, 1960 (3, 4). Dopiero IOL z 1972 (5) w części zatytułowanej „Wiadomości podstawowe” na str. 5 eksponuje zatrucie leśnych środowisk życia przez gazy, dymy, pyły i ścieki przemysłowe. W dalszej części instrukcji o zagadnieniu tym już nie wspomina się. Niewiele wcześniej powstała uchwała Rady Ministrów w sprawie ochrony lasów przed ujemnymi wpływami szkodliwych pyłów i gazów wydzielanych przez zakłady przemysłowe (8) i zarządzenie wykonawcze Ministra Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego (9). Całość prac z tego zakresu została powierzona oddziałom Biura Urządzania Lasu.

Tymczasowy regulamin działania ZOL z 1954 roku kładł nacisk na ochronę przed szkodliwymi owadami i zwierzyną płową, oraz ochronę pożytecznej fauny. Sprawy chorób znajdowały się w gestii Zakładu Fitopatologii IBI. Dopiero później, zespoły przejmowały niektóre zagadnienia związane z chorobami (określane makroskopowo). Najlepiej przygotowany ZOL do wykonania analiz fitopatologicznych to zlikwidowana jednostka w Krzyżu. Zatrudniono tam leśnika specjalizującego się w fitopatologii i w 1973 roku wygospodarowano pomieszczenie z mikroskopem powiększającym do 2 tys. razy, autoklawem, suszarką termiczną i lampą UV. W tym samym czasie ZOL w Krzyżu przygotował się do analiz na obecność szkodliwych nicieni w glebie i roślinach.

Ten sam tymczasowy regulamin, który obowiązywał do 1974 roku reguluje kwestię podległości ZOL inaczej niż to przedstawia autor. Od początku formalnie ZOL i ich pracownicy podlegali pod NZLP (CZLP), nigdy pod OZLP. Faktem jest, że etaty zebrano z poszczególnych OZLP (po jednym) i pierwsi pracownicy ZOL pochodzili z reguły z wydziałów ochrony lasu w "macierzystych OZLP" i tam były ich pierwsze siedziby. Zatrudnienie, awansowanie, dyscyplina pracy, rozliczanie i zatwierdzanie planów kwartalnych od początku podlegało NZLP. Również teczki personalne były zdeponowane w NZLP. "Macierzysty OZLP" nie mógł zwolnić ani zatrudnić pracownika ZOL bez zgody NZLP. Samo finansowanie, zgodnie z przyjętymi zasadami, było realizowane przez "macierzysty OZLP" w porozumieniu z NZLP. NZLP zlecał nadzór finansowy w celu ułatwienia rozliczeń i wypłat wynagrodzeń. Od 1974 roku scedowano sprawy finansowe ZOL położonych poza siedzibami OZLP na najbliższe nadleśnictwo lub inną jednostkę LP, które w planach finansowo-gospodarczych ujmowało potrzeby ZOL, zatwierdzone wcześniej przez NZLP. Początki takiego ustawienia finansowego ZOL były trudne i nie odbywało się bez spieć. Dopiero uwzględnienie potrzeb ZOL w planach finansowo-gospodarczych OZLP lub innej jednostki unormowało sytuację.

Merytorycznie ZOL podlegały Instytutowi Badawczemu Leśnictwa który był odpowiedzialny za naukową, doświadczalną i dydaktyczną działalność tych jednostek, obok wykonywania zadań prognostycznych, analiz kart sygnalizacyjnych i zestawień o czym dość nieśmiało wspomina autor opracowania. Po 1976 roku, ZOL w całości przeszły pod Zarząd NZLP, a wcześniej, od wielu lat zwiększano nacisk na funkcje kontrolne (lustracje nadleśnictw), które w planach kwartalnych są na pierwszym miejscu. Inaczej działanie ZOL-i widział W. Koehler (7). Cytuję: "...W okresie powojennym zarysowała się przejściowa możliwość powołania do życia terenowych placówek doświadczalnych w postaci tzw. zespołów ochrony lasu. Niestety, wadliwa realizacja tej idei wypaczyła jej sens, nadając zespołom charakter administracyjnych organów kontroli".

Przyszłościowy układ terenowy ZOL, mimo proponowanej spójności terytorialnej, odbiega znacznie od cech przyrodniczych krain, a ma to historyczny związek z gradacjami szkodników. Przykładowo terytorium RDLP w Toruniu. Przyrodniczo, siedliskowo i drzewostanowo bliższe jest Krainie III (Wielkopolsko-pomorskiej) i zespołowi w Czerwonaku niż Krainie I (Nadbałtyckiej) i zespołowi w Gdańsku, pod którego opieką był przez wiele lat. Tych problemów nie będzie można rozwiązać do końca, bez zmian terytorialnych administracji państwowej, samorządowej i lasów, chociaż nie jest to aż tak ważne. Kiedyś, próbowano zamykać granice nadleśnictw i OZLP w ramach krain i dzielnic, jednak wymaganie podporządkowania alp podziałowi państwowemu (województwa) okazał się

silniejszy. Może nie do końca — na Dolnym Śląsku jest jeszcze kilka nadleśnictw działających na obszarze dwóch a nawet trzech województw.

Reasumując, artykuł H. Żakowskiego jest bardzo cenny, porządkujący wiedzę o mało znanej formie służby, która miała swoje wzloty i upadki. Wzrost znaczenia ochrony i ZOL ma miejsce w czasie rozwoju gradacji szkodliwych organizmów, łącznie ze wzrostem kadry. Spadki przy okresach uspokojenia i “ślepy” cięciu etatów celem odchudzania biurokracji służb leśnych. Działania te podobne są do oscylacyjnych przesunięć w czasie jak ma to miejsce między szkodnikami i ich pasożytami, często spóźnione, podobnie jak jest opóźniony wzrost populacji pasożytów. Celem powinna być profilaktyka a nie tylko ad hoc powoływane służby w trakcie wojny do wymachiwania chemiczną szabelką. Wyszkolenie leśnika “ochroniarza” wymaga co najmniej 3 lat intensywnej pracy, jeżeli są gradacje podstawowych szkodników na danym terenie, a ci którym kiedyś powiedziano — żegnaj, nie zawsze mają ochotę wrócić.

Literatura

1. **Capecki Z.:** Rejony zdrowotności lasów sudeckich. — Pr. Inst. Bad. Leśn. 1989 nr 688 s. 3–89 + lit.
2. **Ilmurzyński E.:** Zakład Hodowli Lasu. (w:) Działalność Instytutu Badawczego Leśnictwa do 1956 roku. Prace IBL nr 224: PWRiL 1962.
3. Instrukcja Ochrony Lasu: PWRiL 1954.
4. Instrukcja Ochrony Lasu: PWRiL 1960.
5. Instrukcja Ochrony Lasu: PWRiL 1972.
6. Instrukcja Ochrony Lasu: PWRiL 1986; wyd. II 1988.
7. **Koehler W.:** Zakład Ochrony Lasu. (w:) Działalność Instytutu Badawczego Leśnictwa do 1956 roku. Prace IBL nr 224: PWRiL 1962.
8. Uchwała Rady Ministrów z 31.01.1970 r. w sprawie ochrony lasów przed ujemnymi wpływami szkodliwych pyłów i gazów wydzielanych przez zakłady przemysłowe. Monitor Polski nr 4 poz. 33.
9. Zarządzenie Ministra Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego z dnia 19.09.1970 r. w sprawie wprowadzenia stref zagrożenia lasów, gospodarki w tych strefach, a także szacowania rozmiaru szkód i kosztów przebudowy drzewostanów w lasach znajdujących się pod ujemnym wpływem szkodliwych pyłów i gazów wydzielanych przez zakłady przemysłowe. Dz. U. MLiPD nr 16–20 z dnia 30.10.1970 r. z załącznikiem: Instrukcja w sprawie inwentaryzacji lasów, opracowania i wprowadzenia stref zagrożonych lasów oraz oszacowania szkód i kosztów przebudowy drzewostanów na terenach leśnych znajdujących się pod ujemnym wpływem pyłów i gazów wydzielanych przez zakłady przemysłowe (również z załącznikami).